

SINIF İÇİ ETKİNLİK

DERS: Bilgi Kuramı

Sınıf: 11

Süre: 45'+45'

ÜNİTE: I- İnsan ve Bilgi

KONU: Bilgi Dereceleri

Kazanım:Öğrenci " Bilgiyi, bilgi olmayandan ayırt eder."

KONUYA HAZIRLIK :

- Platon'un DEVLET Diyalogu'ndaki ilgili metnin(VI.Kitap; Bölüm:509d – 510e) önceden öğrenciler tarafından okunarak derse hazırlıklı gelmeleri sağlanır.(Metin EK'te verilmiştir.)

Aşağıdaki metin okunur. Öğretmenin gerekli açıklamaları dikkatle izlenir.

BİLGİNİN DERECELERİ

Bilginin dereceleri, doğruluk ve kesinliği konuları-sorunu ilk çağdan beri tartışılmıştır...

Sokrates, aklın ortaya koyduğu zihinsel, soyut, kavramsal, tümel bilgiye değeri vermiştir.

Öğrencisi Platon da çeşitli diyaloglarında uzun uzadıya tartıştığı "güneş metaforu-benzetmesi, bölünmüş çizgi anolojisi ve mağara benzetmesi" ile doğru bilgiyi, yanlış bilgiyi, inancı - kanıyı, diğer bir deyişle bilginin aşamalarını açıklamaya çalışmıştır. Ona göre duyusal olandan bağımsız yalnızca kavrananlar dünyasının, ideaların rasyonel bilgisi gerçek bilgi (neosis, epiteme) dir.

Aristo temelde "bir şeyin nedenini açıklamanın, bir ilkeye dayanarak o şeyin özünü kanıtlamanın bilgi" olduğunu kabul eder. Platon gibi Aristo da değışmez olanın tümel bilgisinin kesin bilgi, doğru bilgi olduğunu ileri sürer. Fakat Platon'dan farklı olarak idealar dünyasının değil, bu dünyada (görünüşler dünyasının) gösterebileceğimiz nesneların bilgisinin gerçek bilgi olduğunu savunur.

Platon'den beri "**bilgi,doğruluğu haklılandırılmış - gerekçelendirilmiş inançtır - kesin kanıdır**" tanımı (E.Gettier, 1963'te yayınladığı makale ile bu tanımı eleştirmesine kadar) genel kabul görmüştür.

Bu tanımdan hareketle bazı temel kavramları ele almamızda yarar vardır:

Önerme; doğru veya yanlış olabilen -kabul veya reddedilebilen- bir iddiayı-yargıyı ifade eden tümce.

Doğru; bir önermenin gerçekliğe, olgulara uygunluğudur, gerçeklikle çakışmasıdır.

İnanç; bir önermenin, yargının doğru olduğunu kabul etme.

Gereçlendirme-haklılandırma; bir önermeye olan inancın - kabulün gerekçelerini, desteklerini (doğru olduğuna güvence) ortaya koyma (doğru olduğuna güvence).

Platon'a göre; bilgiyi elde edebilmek için, bir iddia'nın bilgi adını alabilmesi için en azından üç ayrı şart vardır:

1. Bir iddia bilgi durumuna gelmeden önce bir kanaattir. Buna Yunanca'da doksa (doxa) deniyor. Bu da herkesin kabul ettiği bir şeydir. Türkçeye'ye çevirirken inanç diye çevrilmektedir. 'Doksa'nın inançla bir alakası yoktur. Kanaat ile yani kanı, sanı ile inanmayı birbirinden ayırt etmek lazımdır. Bir kanaattir o, daha henüz bir konu hakkında hesabı verilmemiştir. Sıradan bir görüştür.

2. Koşul, bilgi iddiasını dile getiren önermenin doğruluğudur.

3. Koşul ise bir kanıyı dile getiren doğru önermenin dayanaklarını gösterebilme, gerekçelendirme, haklılandırabilme, hesabını verebilmedir. Bunların sonucunda iddianız bilgi düzeyine gelmiştir.

Şöyle bir örnek ile anlatmaya çalışalım: "**Bugün hava yağmurludur**" sözü bir bilgi iddiasıdır. İnanma bunun içerisinde var mı, yok mu? Şimdi inanma bütün bilgilerimizin "mod"udur. Bilgilerimizin altında yahut arkasında bulunan bir şey, *içerisinde* değil. Yani "bugün hava yağmurludur" iddiasına inanabilirim de inanmayabilirim de. İnanmam, benim o iddia ile olan ilişkimi o iddiaya karşı tutumumu gösteren bir şeydir. Yoksa, ona inanıp inanmamam o iddianın içeriğini değiştirmez. İnanma, bu anlamda bilgiyle ilgilidir; çünkü, bilgiye karşı takındığım bir tutumdur, hemde ondan bağımsızdır.

"İnanç doğru olsa bile, temellendirmeden yoksun olduğunda bilgi değildir." - **Stephen F. Barker** (*Matematik Felsefesi* kitabından)

İslam filozofları, mantıkçıları, Kelam bilginleri ise (İbn Sina, Farabi, Razi, Harputi gibi) kesinlik bakımından bilgileri şöyle sınıflandırıp sıralamışlardır: Şüphe (şek), Sanı (zan), Kuruntu (vehm), Taklid, Cehl (bilmenin zıddı), Tahayyül ve Yakîn. Onlara göre asıl bilgi **yakîndir**: kesin, sabit, olgulara mutabık-gerçeklikle uyuşan bilgidir.

Özetle "Bilgi olmayan" (-sanki- bilgi gibi yorumlanabilen / bilgi olduğu sanılan) aşağıdaki gibi sınıflandırılabilir:

- Tahmin/kestirim
- Kanaat/kanı/sanı
- İnanç (geleneklerle, alışkanlıklarla, dinlerle, v.b. yapılarına bağlantılı olarak)
- Haber (enformasyon, ileti: betimleyici/açıklayıcı)

Bilgiyi bilgi olmayandan ayırmada kullanılabilecek ölçütler (önem sırasına göre) şunlardır:

1. Kalkış noktası, bakış açısı
2. Nesneyi sunma tarzı biçimi
3. Gereçlendirme
4. Sınama - doğrulama ortamları

Metin okunduktan, açıklamalardan sonra:

- Öğrencilerden “bilgi”ler, önermeler söylemeleri - örnekler vermeleri istenir. Benzer olmayan örnekler tahtaya -defterlerine yazdırılır.
- Verilen örneklerin hangi türde olduğunu açıklamaları istenir: **Tahmin**, **Kanaat**/kanı/sanı, **İnanç** (geleneklerle, alışkanlıklarla, dinlerle, v.b. yapılarına bağlantılı olarak) , **Haber** (enformasyon, ileti: betimleyici/açıklayıcı)
- Bu etkinlikle ilgili UYGULAMA yapılır (Çalışma Kağıdı doldurulur).

(Yukarıdaki metin, A.Kadir Çüçen, A.Cevizci, T.Grunberg, A.İnam, B.Çotuksöken’in eserlerinden ve Osmanlıca Klasik Mantık metinlerinden yararlanılarak tarafımızdan yazılmıştır. S. Gky)

UYGULAMA: “Bilginin Dereceleri” - ÇALIŞMA KAĞIDI

KESİN KANI, SANI, KUŞKU VE İNANÇ

Tezler	(a)-(d) Seçenekleri	(i)-(vi) Seçenekleri
(1) Washington, ABD'nin başkentidir.		
(2) Her insanın bir kaderi vardır.		
(3) $38 + 12 = 40$		
(4) Cinayet yanlıştır.		
(5) Tanrı vardır.		
(6) Bir zamanlar yeryüzünde dinazorlar yaşadı.		
(7) İncil'de yazan her şey doğrudur.		
(8) İnsanlar asla yalan söylememelidir.		
(9) İnsanlar öldükten sonra başka bedenlerde yeniden doğarlar.		
(10) Su, oksijen ve hidrojenin bileşimidir.		
(11) Ay, dünyanın uydusudur.		
(12) Hırs ve bencillik genellikle mutlu bir yaşam sağlar.		
(13) Demokratik yönetim, adil bir toplum için tek yoldur.		

* Listenin ikinci sütununa (a)-(b)-(c)-(d) seçeneklerinden birini yazın:

(a) Kesin kani (**kesinlikle emin olduğumuz şeyler**)

(b) Sani (**kesin olarak emin olmasanız bile doğru olduğunu düşündüğünüz şeyler**)

(c) Tahmin (**doğru olabileceğini düşündüğünüz şeyler**)

(d) Kuşku (**doğru olmayabileceğini düşündüğünüz şeyler**)

* Listenin üçüncü sütununa (i –vii) seçeneklerinden birini yazın:

(Bu tezlerin kaynağı olan düşünce biçimleri)

(i) Dini bir otoriteye dayanma

(ii) Ders kitaplarındaki bilime dayanma

(iii) İnsanların çoğunun inandığına inanma

(iv) Kanıtlardan bilimsel yöntemle akıl yürütme

(v) Kendi deneyiminizden yola çıkarak genelleme

(vi) Kendi sezgisel kanaatlerinize güvenme

BİLGİ DERECELERİ

- Dediğim gibi, iki şey düşün şimdi: Bunlardan biri kavranan dünyanın başında olsun; öteki, görülen dünyanın başında. Göğün demiyorum; çünkü o zaman güneş kelimesinin kaynakları üzerindeki bilgimi ortaya dökmek istediğimi sanırsın. Bu iki çeşidi, görülen ve kavranan iki dünyayı iyice anlıyorsun değil mi?

- Evet.

- Şimdi iki ayrı uzunlukta, ortasından kesilmiş bir çizgi düşün. Bu iki parçadan biri görülen dünya, öteki de kavranan dünya olsun. Parçalardan her birini aynı orantıyla yeniden ikiye böl. Nesnelere aydınlık ve karanlık derecelerine göre görülen dünyada bir parça elde edeceksin: Yansılar parçası. Yansı dediğim şey, önce gölgeler, sonra suda ya da parlak yüzeylerde görülen şekiller ve onlara benzer bütün daha başka görüntüler, anlıyor musun?

- Evet, anlıyorum.

- Şimdi bir tarafına yansı dediğim çizginin öbür yanını al. Orada canlı varlıklar, bitkiler ve insanın yaptığı bütün nesnelere bulunsun.

- Evet.

- Şuna da bir diyeceğin var mı? Görünen dünya sahte ve gerçek diye ikiye ayrılır. Bir şeyin yansıması, kopyası, ondan ne kadar ayrıysa, sanıyla bilgi de birbirinden o kadar ayrıdır, değil mi?

- Evet.

- Şimdi kavranan dünyanın çizgisini nasıl keseceğiz, onu düşün.

- Nasıl?

- Şöyle: Böldüğümüz çizginin ilk parçasında ruh, deminki parçaya asıllarını koyduğumuz nesnelere birer yansı olarak ele aldığı için, araştırmalarına varsayımlardan gitmek zorunda kalır; ilkeye değil, sonuca götüren bir yola girer. İkinci parçada ruh, yansılara başvurmadan varsayımdan ilkeye göre, araştırmalarını yalnız kavramlarla yapar.

- Bu dediğini iyi anlayamadım.

- Peki, baştan alalım. Belki şöyle daha iyi anlarsın: Bilirsin ki, geometri, aritmetik ve onlara benzer bilimlerle uğraşanlar, tek çift diye, üçgen, dörtgen diye, üç çeşit açı diye birçok şeyleri varsayarlar. Bunları, bilenen şeyler gibi ele alırlar. Bunlardan ne kendilerine, ne de başkalarına hesap vermeyi gerekli bulmazlar artık. Sonra, bu varsayımlardan kalkıp basamak basamak yükselir, bir sonuçtan ötekine geçerek, önceden kafalarına koyduklarını ispat ederler.

- Evet, biliyorum.

- Şunu da bilirsın ki, bu adamlar görünen şeyleri ele alıp, bunlar üzerinde fikir yürütürken asıl düşündükleri bu şekiller değil, bunların benzediği başka şekillerdir. Asıl düşündükleri soyut dörtgen, soyut köşegendir, kendi çizdikleri köşegenler değil. Kendi çizdikleri şekilleri birer yansı olarak kullanır, yalnız düşüncenin görebildiği üstün şekillere varırlar.

- Doğru.

- İşte kavramlar bölümü derken bunları anlıyordum. Düşünce bunları ararken, ilkeye gitmeden varsayımlar kullanmak zorundadır; çünkü varsayımların üstüne yükselemez. Öbür bölümdeki gölgeleri doğuran nesnelere birer yansı olarak ele alır. Bunları gölgelerden daha ışıklı, daha değerli sayarlar.

- Anlıyorum. Geometride ve ona benzer bilimlerde yapılanı söylemek istiyorsun.

- Şimdi kavramlar çizgisinin ikinci bölümüne gelelim. Burada aklın kendiliğinden diyalektik gücüyle kavradığı şeyler vardır. Burada akıl, varsayımları birer ilke diye değil, sadece varsayım olarak, birer basamak, dayanak olarak alır. Bütün varsayımların üstündeki bütünü ilkesine yükselir. Bu ilkeye yükselince, ondan çıkan bütün sonuçlara dayanarak varacağı son yere varır. Bu arada görülen, duyulan hiçbir şeye başvurmaz. Kavramdan kavrama geçerek sonunda genel bir kavrama varır.

- Anlıyorum, ama pek o kadar da değil. Çünkü bu sözünü ettiğin araştırma pek kolay bir iş olmasa gerek. Bana öyle geliyor ki senin ortaya koymak istediğin şu: Diyalektik yoluyla ulaşılan varlık ve kavram bilgisi, varsayımlara dayanan bilimler yoluyla elde edilen bilgidendaha açıktır. Şüphesiz bilim konularını inceleyenler, duyularını değil düşüncelerini kullanmak zorundadırlar. Ama onları ilkeye çıkmadan varsayımlara dayanarak inceledikleri için, sence ancak bu ilkeyle anlaşılabilir olan bu nesnelere anlayamazlar. Anladığıma göre sen, geometri ve ona benzer bilimlere kavrama değil, çıkarma bilgi diyorsun. Çünkü çıkarma bilgi, sanıyla kavrama bilgi arasında ortalama bir yerdedir.

- Çok iyi anlamışsın. Şimdi bizim çizgi üzerinde yaptığımız dört bölüme, dört türlü düşünüş yolunu uygula. En yüksek bölüme 'kavrayış' diyelim. İkincisine 'çıkartış', üçüncüsüne 'inanç', dördüncüsüne de 'sanı.' Sonra bunları aydınlık derecesine göre sıralayalım. Bunuyaparken de bir şeyin gerçeğe ne kadar yakın olursa o kadar aydınlık olduğunu unutmayalım.

Platon, Devlet, Remzi Kitapevi, İstanbul, 1993, s. 186-198.